DİL ARAŞTIRMALARI
Journal of Language Studies
Yıl/Year: 20, **Dönem**/Period: 2026-Bahar/Spring, **Sayı**/Number: 38
ISSN 1307-7821 | **e-ISSN** 2757-8003

ARAŞTIRMA MAKALESİ
Research Article

Güncel Türkçe Sözlük ve Kubbealtı Lugati'ndeki Tiyatro Terimlerinin Karşılaştırmalı Sözlük Bilimsel İncelenmesi

A Comparative Lexicographical Analysis of the Theatre Vocabulary in the Güncel Türkçe Sözlük and Kubbealtı Lugati

İbrahim Karahancı
Dr. Öğr. Üyesi., Bursa Uludağ Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, Bursa/Türkiye
e-posta ikarahanci@uludag.edu.tr
orcid 0000-0001-8527-3283
doi 10.54316/dilarastirmalari.1832584

Atıf
Citation
Karahancı, İbrahim (2026). Güncel Türkçe Sözlük ve Kubbealtı Lugati'ndeki Tiyatro Terimlerinin Karşılaştırmalı Sözlük Bilimsel İncelenmesi. *Dil Araştırmaları,* 38: 149-167.

Başvuru
Submitted
29.11.2025

Revizyon
Revised
04.01.2026

Kabul
Accepted
06.03.2026

Çevrimiçi Yayın
Published Online
05.05.2026

ÖZ

Bu makalede, Türkiye Türkçesinin iki yaygın genel sözlüğü olan Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük ve Kubbealtı Lugati'nde yer alan tiyatro terimleri sözlük bilimsel açıdan karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu terimlerin ilgili sözlüklerde nasıl temsil edildiği, hangi sözlük birimlerine yer verildiği ve bu birimlerin tanım, köken bilgisi, alan bilgisi ve örnek kullanımlar bakımından nasıl sunulduğu incelenmiş; tiyatro terimlerinin genel sözlüklerdeki görünümleri ve sözlüklerin tiyatro alanını yansıtma biçimlerindeki farklılıkları ortaya konmuştur. Yöntem olarak nitel araştırmanın betimsel tarama modeli benimsenmiş; veri tabanı olarak Güncel Türkçe Sözlük ve Kubbealtı Lugati'nin çevrim içi sürümleri kullanılmıştır. Tiyatroyla ilgili sözlük birimleri; tiyatro terimleri sözlükleri, metin içi aramalar ve önceki çalışmaların listeleri aracılığıyla belirlenmiş; ardından sözlük içi çekirdek yapı içeriklerine dâhil anlamla ilgili bilgilerin kapsamına giren başlıklara göre analiz edilmiştir. Bir yandan Türk sözlük bilimi alan yazınına tiyatro odaklı karşılaştırmalı bir bakış açısı kazandırmayı amaçlayan çalışma, bir yandan da disiplinler arası yaklaşımla tiyatro araştırmalarına derinlikli bir değerlendirme düzlemi sunmaktadır. Varılan sonuçlar, ileride diğer sanat alanlarıyla ve özel alanlarla ilgili yapılacak benzer incelemelerin çıktılarıyla daha bütünlüklü araştırmalara olanak sağlayacaktır.

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve makalede intihal bulunmadığı teyit edilmiştir.
This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to be free of plagiarism.

Anahtar Kelimeler: Genel sözlükler, sözlük bilimi, sözlük karşılaştırma, tiyatro terimleri, Güncel Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lugati.

ABSTRACT

This article attempts a lexicographical comparison of the theater-related vocabulary found in the Turkish Language Association's Güncel Türkçe Sözlük (Current Turkish Dictionary) and Kubbealtı Lugati (Kubbealtı Dictionary), two widespread general dictionaries of Türkiye Turkish. It examines how these concepts are represented in these dictionaries, which lexical items are included, and how these items are presented in terms of definitions, etymology, field information, and sample usages. It also reveals the differences in how theater terms appear in general dictionaries and how these dictionaries reflect the theater field. A descriptive survey model of qualitative research was adopted as the method, and the online versions of the Güncel Türkçe Sözlük and Kubbealtı Lugati were used as the database. Theater-related lexical items were identified through theater terminology dictionaries, in-text searches, and lists of previous studies. They were then analyzed according to headings encompassing semantic information within the dictionary's core structure. This study aims to provide a theater-focused comparative perspective to the Turkish lexicography literature while also offering an in-depth assessment platform for theater studies through its interdisciplinary approach. The results obtained will enable more comprehensive research in the future, with the outcomes of similar studies conducted on other art fields and special areas.

Keywords: General dictionaries, lexicology, dictionary comparison, theatre terms, Current Turkish Dictionary, Kubbealtı Dictionary.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

This study aims to conduct a lexicographical comparison of theatre-related terms included in two widely used general dictionaries of Türkiye Turkish: the Turkish Language Association's Güncel Türkçe Sözlük (GTS) and the Kubbealtı Lugati (KUB). The manner in which general dictionaries reflect the relationship between language and cultural as well as artistic domains is of significance both for lexicography and for the relevant fields of art. The representation of theatre terminology in general dictionaries has the potential to reveal the position of theatre within the general lexicon and to highlight differences in lexicographical approaches.

Research Problem and Aims

The principal research problem of this study is to determine how theatre-related lexical units are represented in GTS and KUB in terms of scope and content characteristics, and how this representation differs from a lexicographical perspective. Within this framework, the study seeks to answer the following research questions: (1) What is the scope and density of theatre terms included in GTS and KUB? (2) How are these terms treated with respect to definitions, etymological information, field labels, and illustrative examples? (3) What similarities and differences exist between the two dictionaries in terms of lexicographical preferences and practices?

The study is limited exclusively to the online versions of the two dictionaries. The analysis is restricted to the semantic core components of the microstructure, following Hartmann and James's (1998) structural classification—namely definitions, etymological information, field

labels, and examples—while orthographic, phonological, and grammatical information are excluded. Furthermore, only lexical units explicitly defined in relation to the art of theatre have been included in the evaluation.

Literature Review and Limitations

Although comparative studies of Turkish general dictionaries exist in the literature, lexicographical analyses focusing on a specific artistic field remain limited. The literature review covered studies on dictionary comparison, definitional methods, field labeling, and exemplification, as well as previous research addressing theatre terminology.

In identifying theatre terms, specialized terminology dictionaries prepared by Taner et al. (1966), Nutku (1983), and Çalışlar (2004) were consulted, alongside in-dictionary search functions and prior academic listings. The inability to browse electronic dictionaries page by page and the inconsistent marking of field labels constitute methodological limitations of the study.

Methodology

The study was conducted within the framework of the descriptive survey model, a qualitative research design. The online versions of GTS and KUB served as the database. Theatre terms were identified through terminology dictionaries, internal text searches, and previous listings; subsequently, the lexical units were analyzed according to lexicographical criteria.

During the analysis, lexical units were compared in terms of the number of definitions and definitional methods, presentation of etymological information, use of field labels, and illustrative examples. Definitional methods were categorized based on classifications established in the relevant lexicographical literature.

Findings

A total of 524 theatre terms were identified. Of these, 443 in GTS and 342 in KUB, while 260 terms are common to both dictionaries. It was determined that GTS exhibits a higher density in the inclusion of theatre terms compared to KUB.

In terms of definitional frequency, most terms in both dictionaries are defined once, and the overall density of definitions is similar. Regarding definitional methods, analytic definition is the most frequently employed method (71.15%). Synonym-based definitions are generally used in conjunction with intensional definitions, whereas standalone synonym definitions remain limited.

Etymological information is provided for 219 terms (41.79%). KUB adopts a more detailed and explanatory approach in presenting etymological data, whereas GTS generally limits itself to indicating the source language and original form. French emerges as the predominant source language, followed by Arabic, Italian, and Persian.

Field labels are present for 185 terms (35.30%), with a total of 211 instances of labeling identified. GTS demonstrates a higher frequency of field labeling, while KUB displays greater diversity in field categories. The findings indicate that theatre terms are associated not only with theatre itself but also with related domains such as literature, cinema, television, and music.

With respect to illustrative examples, examples are provided for 38.93% of relevant entries in GTS and 48.54% in KUB. Although KUB occasionally offers multiple examples within certain entries, exemplification remains generally limited in both dictionaries.

Conclusion

The study demonstrates that GTS and KUB treat theatre terminology in accordance with similar lexicographical principles; however, they differ in terms of scope, depth of etymological information, diversity of field labeling, and practices of exemplification. While GTS stands out in terms of the density of theatre terms included, KUB offers more detailed content with respect to etymological information and field diversity.

The findings indicate that the ways in which general dictionaries reflect a specific artistic field are closely related to their lexicographical orientation and target user profile. The study provides a methodological model for art-based comparative analyses within Turkish lexicography and establishes a comparative framework for future research addressing other artistic and specialized domains.

0. Giriş

Sözlükler, bir dilin söz varlığını sistemli biçimde belgeleyen, anlam ilişkilerini açıklayan ve dil kullanıcılarına rehberlik eden temel başvuru kaynaklarıdır. Dilin kültürle ilişkisini bir bellek işleviyle belgeleyen bu kaynaklar, ölçünlü yapısıyla iletişimin kolaylaştırılmasını sağlarlar.

Bir dilin belirli bir dönemini kayıt altına almanın yanı sıra dildeki değişimin de sistemli bir biçimde izlenebildiği sözlükler; sözlük birimlerinin anlamları, yazılışları, söylenişleri, köken bilgileri vb. hakkında doğru ve anlaşılır bilgiler vermeyi amaçlayan temel başvuru kaynaklarıdır. Temelde bilimsel, tarihsel, eğitsel, kültürel vb. pek çok işlevi bünyelerinde barındırmakla birlikte toplumun düşünme ve dünyayı algılama biçimlerini yansıtma rolü üstlenirler.

Genel sözlükler bir dilin tüm kullanıcılarına yönelik hazırlanmış, o dildeki en yaygın sözcükleri içeren eserlerdir. Sözlük birimlerinin anlamlarını herkesin anlayabileceği şekilde açıklamaya çalışan bu sözlükler, hem ana dili konuşurları hem de ikinci dil edinenler için doğru, ölçünlü biçimi verirler. Zaman zaman güncellenerek dile yeni katılan sözcükler ve anlamların yanı sıra kullanımdan düşen kavramları etkin bir biçimde izleme olanağı sunarlar. Genel kullanıcı kitlesine hitap eden bu sözlükler; kullanıcılarını bilinçlendirerek onların iletişim yeteneklerini ve donanımlarını güçlendirirler.

Derin bir bilgi birikimi ve gözlem gücünün sözlük bilimsel uzmanlıkla harmanlandığı sözlük yazımı, kuşkusuz bir kişi ya da bir zümrenin uhdesinde değildir. Öyle ki özellikle genel sözlük yazımı ve yayınında bir zenginlik görünür. Bu çeşitlilik ortamında "sözlük araştırmacısı"nın, hem sözlük kullanıcılarının başvurdukları sözlüklerin doğru ve anlaşılır bilgi sunup sunmadığını incelemesi hem de genel dili bilimsel ölçütlerle değerlendirme gereksinimi "sözlük karşılaştırma" çalışma alanını ortaya çıkarmıştır. Sözlük biliminin önemli uygulamalı araştırma alanlarından olan "sözlük karşılaştırma"; iki ya da daha fazla sözlüğü içerik, yapı, amaç, yöntem vb. bakımlarından sistemli bir biçimde inceleyerek aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları bilimsel yöntemlerle ortaya koymayı amaçlar. Ayrıca bu araştırmalarda pratik amaçlar da güdülebilir. Örneğin bir kullanıcı, hakkında bilgi edinmek istediği sözün hangi sözlükte daha donanımlı bir biçimde bulunduğunu öğrenmek istediğinde basit bir biçimde birkaç sözlüğü karşılaştırabilir. Bunun dışında daha önce bilimsel açıdan karşılaştırılmış sözlükler hakkında bilgi edinerek hangisinin kendisinin amacına daha çok hizmet ettiğini öğrenebilir, buna göre araştırmasını sürdürebilir.

"Karşılaştırmalı sözlük araştırması"nda amaç, sadece iki sözlük arasında farkları göstermek değil; aynı zamanda o farkların neden var olduğunu, nasıl işlev gördüğünü ve hangi bağlamlara hitap ettiğini ortaya koymaktır. Bu da dilin kullanımının, sözlükçülük anlayışının ve kullanıcı beklentilerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur.

1. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırmalarda kullanılan tarama modellerden biri olan betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modeli; ilgili mevcut durumu saptamayı, olayı tasvir ederek problemi anlamayı amaçlar (Arıkan 2013: 27). Eldeki yazıda, "çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleri" (Karasar 2012: 79) şeklinde tanımlanan genel tarama yöntemi izlenmiştir.

Veri tabanı olarak https://sozluk.gov.tr/ (e-GTS 19.05.2025) adresinde yer alan Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük (GTS) ve https://lugatim.com/ (e-KUB 19.05.2025) adresinde yer alan Kubbealtı Lugati (KUB) seçilmiştir. Bu sözlükler kullanıcı trafiği ve popülerlik açısından elektronik ortamda hizmete sunulan genel Türkiye Türkçesi sözlükleri[1] içinde öne çıkmaktadır.[2] Sözlüklerin sınıflandırılmasında dikkate alınması gereken birçok farklı yönün olduğunu belirten Atkins ve Rundell'ın (2008: 24-25) sözlük türleri sınıflandırmasına göre GTS ve KUB; tek dilli, genel amaçlı, standart, elektronik, sözcükten anlama biçiminde tasarlanmış, aynı dili konuşan okuryazar yetişkinlere yönelik, bir sözcüğün anlamını anlama ve doğru bağlamda kullanma amacıyla yazılmış sözlüklerdir.[3]

Elektronik sözlüklerden basılı sözlükler gibi sayfa sayfa taranarak yararlanma olanağı bulunmadığından sözlüklerdeki sözlük birimlerinin hangilerinin tiyatroyla ilgili olduğunu tespit etmek için farklı yöntemler uygulanmıştır. İlk olarak *Tiyatro Terimleri Sözlüğü* (Taner vd. 1966), *Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü* (Nutku 1983) ve *Tiyatro Kavramları Sözlüğü*'nde (Çalışlar 2004) geçen sözlük birimleri her iki sözlükte taranmıştır. Ardından https://lugatim.com/ adresindeki "metin içi arama" işlevi kullanılmış, buraya tiyatroyla yakından ilişkili "oyun, sahne, Karagöz, dram, perde" vb. sözcükler yazılarak çıkan sonuçlar üzerinden tiyatro terimleri taranmıştır. Son olarak Meralnur Çelik'in (2020) Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'ün 2011 baskısını tarayıp sözlükte "tiyatro" etiketiyle verilen madde başlarını sıraladığı çalışmasında geçen tiyatro terimlerinden yararlanılmıştır. Tarama sonucunda karşılaşılan her sözlük birimi

[1] Osmanlı Türkçesine ait sözleri yoğun olarak içermesi, KUB'un "genel sözlük" değil "tarihsel sözlük" olarak değerlendirilmesi gerekliliğini düşündürebilir. Bununla birlikte KUB'un; Türkiye Türkçesine son dönemlerde girdiği düşünülen *spot*, *efekt*, *skeç* gibi İngilizce sözcüklere ve "yeni" etiketiyle *güldürü*, *yorum*, *yönetmen* vb. kavramlara yer vererek kendisini güncellediği ve günümüz genel kullanıcı kitlesine hitap ettiği için "tarihsel" değil "genel sözlük" kapsamında incelenmesi uygun görülmüştür.

[2] Bu iki elektronik Türkçe sözlüğün, benzer sözlük sitesi ve uygulamalar arasında öne çıktığı bilgisine, web siteleri ve mobil uygulamaların trafiğini, popülerliğini ve kullanıcı etkileşimlerini analiz eden https://www.similarweb.com/ adresindeki verilerden yararlanarak ulaşılmıştır.

[3] Atkins ve Rundell'in (2008: 24) sözlük türleri sınıflandırması Aslan (2017: 42-43) tarafından Türkçeye çevrilip tablolaştırılmıştır.

çalışmanın kapsamına alınmamış; GTS ve KUB'da tiyatro sanatıyla ilişki kurularak yer alması koşulu aranmıştır.

Sözlük bilimsel inceleme yöntemi olarak Hartmann ve James'in (1998: 94) parçacıl yapı bölümlemesinden yararlanılmıştır. Bu araştırmacılara göre biçimle ilgili bilgiler *yazım bilgisi*, *sesletim* ve *dil bilgisel bilgi*; anlamla ilgili bilgiler ise *tanım*, *köken bilgisi*, *kullanım etiketi* ve *örnek(ler)*dir. Makale, bu çekirdek yapı içeriklerinden anlamla ilgili bilgilerin kapsamına giren *tanım*, *köken bilgisi*, *alan bilgisi* ve *örnek* gösterimleri ile sınırlandırılmıştır.

2. Araştırmanın Sorunu, Kapsamı ve Amaçları

Alan yazınında Türkçe sözlüklerin karşılaştırıldığı çalışmalar bulunmakla birlikte henüz araştırmaların belirli bir olgunluğa eriştiğini söylemek güçtür. Bununla birlikte eldeki çalışmanın da veri tabanı olarak seçilen GTS ve KUB'un dayandığı basılı eserleri çeşitli yönlerden değerlendiren Kara'nın (2019) makalesinin yanı sıra sıra İlker (2017), Böler (2006), Bektaş ve Baskın (2022) ve Sarıkaya'nın (2021) yayınları bulunmaktadır. Sözlüklerin belirli nitelikler çerçevesinde karşılaştırıldığı bu çalışmalardan farklı olarak genel sözlüklerdeki özel bir alanla ilgili sözlük birimlerinin değerlendirildiği incelemelerin eksikliği göze çarpmaktadır.

Bu makalede, ilgili sözlüklerde tiyatroyla bağlantılı hangi sözlük birimlerine yer verildiği; bunların tanımlanma görünümleri; köken bilgisi, alan bilgisi ve örnek gösterimine yer verme özellikleri karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir.

Günümüzde merak edilen bir kavramın anlamı, yazılışı, söylenişi, köken bilgisi vb. öğrenilmek istendiğinde pratik olması nedeniyle, genellikle elektronik ortamlardaki sözlüklerden yararlanılmaktadır. Kaynağını Türkiye Türkçesi sözlükçülük geleneğinin önemli basılı örnekleri olan *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük* ve *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'ten alan GTS ve KUB, son yıllarda elektronik ortama aktarılarak çağa ayak uydurmuş ve yaygın kullanıcı kitlesini korumayı başarmıştır. Bu çalışmada da genel kullanıcı eğilimleri dikkate alınarak sözlüklerin elektronik ortamdaki sürümlerinden hareket edilmiştir.

Dilin gündelik işleyişini dikkate alan bu genel sözlüklerin; bilim, sanat, spor vb. alanlara ait sözlere yer verme açısından değerlendirilmeleri önemlidir. Tiyatro açısından bakıldığında, bu sanatla ilişkili sözlerin genel sözlüklerde nasıl kullanıldığı, sanatın günlük dilde genel konuşurları açısından değerini tayin için önemli bir göstergedir. Tiyatro sanatını ilgilendiren bütün sözlerin bu sözlüklerde yer alması beklenemez ama hangi sözlerin kullanıldığı, bunların nasıl tanımlandığı, köken bilgileri, alan bilgileri ve örnek gösterimlerine yer verme durumları araştırılması gereken önemli bir konudur.

Bu kapsamda çalışmanın amaçları şunlardır:

1. GTS ve KUB'un tiyatro terimlerine yer verme biçimlerini, kapsam ve yoğunluk açısından karşılaştırmalı olarak ortaya koymak,

2. Bu sözlüklerde yer alan tiyatro terimlerini, anlamla ilgili bilgilerin kapsamına giren tanım, köken bilgisi, alan bilgisi ve örnek gösterimi bakımından inceleyerek sözlük bilimsel özelliklerini değerlendirmek,

3. Türk sözlük bilimi araştırmalarına katkıda bulunmak ve tiyatro araştırmalarına disiplinler arası bir bakış açısıyla yeni boyutlar ve değerlendirme olanakları sunmak.

3. İnceleme

3.1. Sözlük Birimleri

Sözlüklerde madde başı öge olacak nitelikteki, kesinleşmiş veya yaygınlaşmış yazım ve söyleyiş biçimleri olan, çekim, türetim, birleşme vb. gibi dilsel işlemlerde yeni dil ögelerinin oluşmasına kaynaklık eden, anlam bakımından bağımsız dil birimlerine *sözlük birimi* denir (Yılmaz 2014: 97). Alan yazınında zaman zaman madde başı ve sözlük birimi terimlerinin karıştırıldığı görülmektedir. Çalışmasının sözlük biriminin tanımı, sınırları ve ilgili kavramlarını ele aldığı bölümde Bozkurt (2016: 9-15), konuyla ilgili tartışmalı noktaları değerlendirdikten sonra sözlük birimi teriminin madde başı, alt madde başı, madde ve iç madde terimlerinin tamamını kapsadığını belirtmiştir. Daha sonra da sözlük birimi terimini "tanımlanabilecek veya açıklanabilecek bir özelliğe sahip olup basılı sözlüklerde geleneksel olarak koyu harflerle veya dışarı çıkıntılı olarak gösterilerek sözlüklerde tanımlanan, açıklanan, anlatılan konulardan veya kavramlardan her biri" (Bozkurt 2016: 15) şeklinde tanımlamıştır. Bu çalışmada da veri tabanı olarak madde başları, alt madde başları ve iç maddelerin tamamı seçildiği için sözlük birimi teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

Kuşkusuz birer temel başvuru kaynağı olan GTS ve KUB'un, belirli bir uzmanlık alanına değil genel kullanıma hitap ettikleri için Türkiye Türkçesindeki bütün sözleri bulundurma ya da sözlerin bütün tanımlarına yer verme olanağı yoktur. Bununla birlikte bir sözün genel sözlükte yer alması, yaygın bir kullanım ağına sahip olduğunu, belirli bir konu alanı ve kitlenin ötesinde genel dile mal olduğunu gösterir.

443'ü GTS'de, 342'si KUB'da yer almak üzere sözlüklerde tiyatroyla ilgili toplam 524 tiyatro terimi tespit edilmiştir.[4] Bunların bir kısmına her iki sözlükte de rastlanmaktayken bir kısmı sadece sözlüklerden birinde geçmektedir. Her iki sözlükte de yer alan tiyatroyla ilgili sözlük birimi sayısı 260 (%49,61), GTS'de geçmekle birlikte KUB'da yer almayan tiyatro terimi sayısı 157 (%29,96), KUB'da geçen ama GTS'de bulunmayan tiyatro terimi sayısı ise 57'dir (%10,87).

Bunların dışında her iki sözlükte de geçmekle birlikte sözlüklerin birinde tiyatroyla ilişki kurularak tanımlanmamış ya da tiyatroyla ilgili bir madde başına gönderme yapılmış 68 sözlük birimi tespit edilmiştir. Örneğin *palanga* madde

[4] Tespit edilen tiyatro terimleri ek bölümünde sunulmuştur.

başı KUB'da "Orta oyununun oynandığı alan." şeklinde tanımlanmışken GTS'de "Bir halatla makaralardan oluşturulan, ağır cisimleri kaldırmaya, sağa sola döndürmeye yarayan düzenek; caraskal." biçiminde tiyatro sanatına gönderme yapmayan bir tanım tercih edilmiştir.

GTS'de geçip KUB'da geçmeyen tiyatro terimlerinin genellikle *başdekorcu, başkarakter, döner sahne, gezici topluluk, öncü tiyatro, özel tiyatro, sıkı denetim* gibi sıfat tamlamasından oluşmuş adlar; *afişte kalmak, çığırtkanlık etmek (veya yapmak), perdelerini kapamak, rol çalmak* gibi birleşik eylemler ve *butaforculuk, operacı, operacılık, piyesleştirmek, tiyatrolaştırma* gibi addan türemiş adlar / eylemler olduğu görülmektedir. KUB'da geçip GTS'de geçmeyen terimlerde de dikkati çeken nokta; *facia-nüvis, hayâl-i zıl, icrâ-yı lu'biyat, komikişehir, lu'bet-baz, mudhikat, mümessel, sûret-baz, temâşâgâh* gibi Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin sıklığıdır.

Bulgular genellikle ortak bir geçiş durumuna işaret etse de GTS'de tiyatroyla ilgili sözlük birimlerine yer verme yoğunluğu biraz daha öne çıkmaktadır. Elde edilen veriler; *Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü*'yle (Nutku 1983) karşılaştırıldığında, GTS ve KUB'da tespit edilen toplam 524 sözlük biriminin, bu terim sözlüğünde geçen 2270 sözlük biriminin %23,08'ine denk geldiğini göstermektedir. Örtüşme oranı, GTS'de %19,51; KUB'da ise %14,27'dir. Bu sonuçlar, özel bir alan olan tiyatro söz varlığının Türkiye Türkçesinin iki yaygın genel elektronik sözlüğünde yer alma sıklığının görece yüksek olduğuna işaret etmektedir.

3.2. Tanımlar

Sözlüksel tanım; bir sözlük biriminin anlam veya anlamlarından birisinin bağlam içindeki kullanımlarını sıklık ve yaygınlık ölçütleri çerçevesinde ele alıp zorunlu ve seçimli anlam birimcikleri bulgulayarak, o kavramın hiyerarşik yapısını ortaya çıkarmayı amaçlayıp, sözlüğün hedef kitlesinin düzeyine uygun açık ve anlaşılır olarak, bildirme kipliği yapısında, nesnel bir şekilde açıklamadır (Yılmaz 2014: 98). Bir sözlüğü sözlük yapan en önemli bölüm tanım bölümüdür (Aslan 2017: 57). Sözlükler hazırlanırken, sözlük hazırlayıcılarının sözlük birimlerinin tanımlanması konusunda kullandıkları yöntem ve ölçütlerin oldukça önemli olduğunu vurgulayan Boz'a (2009: 172) göre dil bilimi çevrelerince kabul edilmiş herhangi bir yöntem ve ölçüt kullanmadan yapılan tanımlar; eksik, yanlış veya çelişkili olabilecektir. Genel sözlüklerde tanımların anlaşılır ve yalın kurgulanması, alana özgü anlaşılması güç terimler içermemesi beklenir.

3.2.1. Tanım Sayıları

Sözlüklerdeki tiyatro terimlerinin 794 tanımı bulunmaktadır. GTS'de geçen 443 sözlük biriminden 83 çapraz gönderim dışarıda bırakıldığında 360 sözlük biriminin tanımlandığı, bunların da toplam 415 tanımının bulunduğu belirlenmiştir. KUB'da ise "Bk." kısaltmasıyla yapılan gönderim dışarıda bırakıldığında 341 tiyatroyla ilgili sözlük biriminin toplam 379 tanımı tespit edilmiştir.

Her iki sözlükte de ortak bir şekilde tiyatroyla ilgi kurulmuş 546 tanım bulunmaktadır. GTS'deki tanım sayısı 292, KUB'daki tanım sayısı ise 254'tür. Sözlüklerde birer kez tiyatroyla ilişki kurularak tanımlanan sözlük birimlerinin toplam tanım sayısı 338'ken, her iki sözlükte de tiyatroyla ilgili ikişer kez tanımlanmış sözlük birimlerinin toplam tanım sayısı 28'dir. GTS'de iki, KUB'da bir tanıma sahip sözlük birimlerinin toplam tanım sayısı ise 42'dir.

Her iki sözlükte de bulunan ama sözlüklerden birinde tiyatroyla ilgisi kurulmamış olan sözlük birimlerinin 65 tanımı bulunmaktadır. GTS'de yer almakla birlikte tiyatro terimi olarak geçmeyen ama KUB'da tiyatroyla ilgi kurularak tanımlanan sözlük birimlerinin toplam tanım sayısı 29'ken, bu durumun tam aksine KUB'da yer almakla birlikte tiyatro terimi olarak geçmeyen ama GTS'de tiyatroyla ilgi kurularak tanımlanan sözlük birimlerinin toplam tanım sayısı 37'dir.

Sözlüklerden birinde geçen ama diğerinde bulunmayan tiyatro terimlerinin toplam tanım sayısı 179'dur. KUB'da geçmeyen ama GTS'de yer verilen tiyatroyla ilgili sözlük birimlerinin 124 tanımı bulunmaktadır. GTS'de geçmeyen ama KUB'da tiyatroyla ilgi kurularak tanımlanan sözlük birimlerinin toplam tanım sayısı ise 54'tür.

Tespit edilen tiyatro terimleri genellikle her iki sözlükte de birer kez tanımlanmıştır. GTS'de sözlük birimi başına yaklaşık 1,14 tanım düşerken KUB'da 1,11 tanım düşmektedir. Sözlüklerdeki tiyatroyla ilgili tanım sayıları ve yoğunluğunun birbirine yakın olduğu görülmekle birlikte GTS'nin KUB'a göre biraz daha yüksek sayı ve sıklık düzeyine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.2. Tanımlama Yöntemleri

Bir sözlük biriminin "nasıl tanımlanması gerektiği" konusunu ele alan Gökter Gençer ve Yavuzarslan (2020: 398-399) çeşitli tanımlama yöntemlerini, bunların sözlük birimlerine uygulanış biçimlerini, tanımlamada anlamsal ilişkiler ve leksikal özelliklerin rolünü ve her bir yöntemin olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirmişlerdir. Bu araştırmacılar sözlük bilimi alan yazınındaki belli başlı teorik çalışmaları taradıktan sonra sözlüklerde uygulanan sekiz tanımlama yöntemi tespit etmişlerdir: 1. Analitik/İçlemsel tanımlama; 2. Sentez yoluyla/Kaplamsal tanımlama; 3. Tipikleştirme yoluyla tanımlama; 4. Eş anlamlılarla tanımlama; 5. Kurala dayalı tanımlama; 6. Dolaylı/ima yoluyla tanımlama; 7. Düzanlamsal tanımlama; 8. İşari/gösterimsel tanımlama. Girişen (2020: 60) ise "Terimin söz konusu alandaki tüm anlamlarının ayırt edici özellikleriyle tanımlanması, sözlük hazırlayıcısının dolayısıyla da sözlüğün nihai hedefidir. Bu hedefi gerçekleştirme noktasında sözlük hazırlayıcısı farklı yöntemlere başvurulabilir." şeklinde görüş bildirerek nitelikli tanımlama işlemleri ve yöntemlerinin öneminin altını çizmiştir. Alan yazınında "tanım türleri" başlığı altında bütünlüklü bir sıralamaya ve incelemeye rastlanmadığını, bu durumun tanım türlerinin sınıflandırılmasında genel bir görüş birliği bulunmaması ile ilişkilendirilebileceğini belirten Girişen (2020: 61-63), tanım türlerini "içlemsel tanım", "kaplamsal tanım" ve "diğer tanım türleri (işari/gösterimsel tanım, bağlamsal tanım, sözlüksel tanım)" şeklinde üçe ayırmıştır.

GTS ve KUB'da tespit edilen tiyatro terimlerinin 794 tanımının tanımlanma yöntemlerinin dağılımı şu şekildedir:

Tablo 1. Sözlüklerde Tanımlama Yöntemleri Dağılımı

Tanımlama Yöntemi	GTS	KUB	Top.
İçlemsel (Analitik) Tanımlama	307	258	565
İçlemsel (Analitik) ve Eş Anlamlı Tanımlama	72	56	128
Eş Anlamlılarla Tanımlama	12	26	40
İçlemsel (Analitik) ve Kaplamsal (Sentez Yoluyla) Tanımlama	9	14	23
Tipikleştirme Yoluyla Tanımlama	12	7	19
Dolaylı/İma Yoluyla Tanımlama	3	9	12
İçlemsel (Analitik), Kaplamsal (Sentez Yoluyla) ve Eş Anlamlı Tanımlama	4	4	8

Tabloda görüldüğü üzere sözlüklerde en çok içlemsel (analitik) tanımlama yöntemi tercih edilmiştir. "Sözcüğün ait olduğu sınıfı verip benzerlerinden ayrılan yönlerini açıklamaya dayanan bu yöntem, sözlük bilimciler tarafından diğer bütün tanım yöntemleri içinde özellikle tek dilli sözlükler için en geçerli tanımlama yöntemi olarak kabul edilir ve hatta bu yöntemle yapılmayan tanımlar bir tanımlama işlemi olarak görülmez. Bu nedenle geleneksel bir tanımlama yöntemi olarak nitelendirilir." (Gökter Gençer ve Yavuzarslan 2020: 399). GTS ve KUB'daki tanımların 565'i (%71,15) bu yöntemle yapılmıştır. İçlemsel tanımlamaya başvurma sıklık oranı GTS'de %73,97 iken, KUB'da %68,07'dir ve sonuçlar birbirine yakın görünmektedir.

GTS ve KUB'da içlemsel tanımlamanın ardından en çok tercih edilen yöntem eş anlamlılarla tanımlamadır. "Genel sözlüklerde en sık kullanılan tanımlama yöntemlerinden biri olan bu yöntem, tanımlanan sözcüğün eş ya da yakın anlamlılarına başvurulmasıdır. Eş anlamlılık yöntemi, basit ve kısa olması bakımından kullanışlı bir yöntemdir. Fakat bazı sözlükçülere göre eş anlamlı tanımlar doğru tanımlar değildir, doğru (göndergesel) tanımların içinde çapraz gönderim olarak verilmelidir. Bu yönüyle eş anlamlılarla tanımlama yöntemi, diğer tanımlama yöntemleriyle birlikte -özellikle analitik tanımla- kullanılan ve tanımı tamamlayıcı bir role sahip olan bir yöntemdir." (Gökter Gençer ve Yavuzarslan 2020: 404). İncelenen sözlüklerdeki tanımların 128'inde (%16,12) eş anlamlılarla tanımlama içlemsel tanımlama ile birlikte kullanılmış ve söz konusu tamamlayıcı işlev yerine getirilmiştir. Bu ikili yöntemi tercih etme oranı GTS'de %17,34 iken, KUB'da %14,77'dir.

Sözlüklerde tek başına eş anlamlılarla tanımlama yöntemi ise bu iki yönteme göre daha az tercih edilmiştir. Tanımların 40'ı (%5,03) bu yönteme karşılık gelmektedir. GTS'deki tanımların 12'si (%2,89), KUB'daki tanımların ise 26'sı (%6,86) bu yöntemle yapılmıştır. Bu noktada yukarıda sözü edilen eş anlamlı tanımlama yerine çapraz gönderim yapılmasının gerekliliğine dair görüşe değinmek gerekir. GTS 83 kez, KUB ise sadece 1 kez çapraz gönderime başvurmuştur. GTS'nin eş anlamlı tanımlama yöntemi yerine çapraz gönderime başvurması yaygın sözlük bilimsel yaklaşıma uygun görünmektedir. Sınırlı

sayıdaki eş anlamlı tanımın çoğunlukla eylem (*adapte etmek*: "uyarlamak"; *icra etmek*: "yorumlamak") türünden dil birimlerinde yoğunlaşması dikkat çekicidir. KUB ise çapraz gönderim yerine eş anlamlılarla tanımlama yöntemine başvurmuş, bu yöntemi hem ad (*sözsüz oyun*: "pandomim") hem de eylem (*sansürlemek*: "sansür getirmek, sansür koymak") türünden dil birimlerini tanımlamada kullanmıştır.

GTS ve KUB'da kurala dayalı, düzanlamsal ve işari/gösterimsel tanımlama yöntemlerine başvurulmamıştır. Kaplamsal tanımlama yöntemi ise tek başına kullanılmamış, içlemsel yöntemle birlikte olmak üzere sınırlı sayıda tercih edilmiştir. Yine tipikleştirme yoluyla ve dolaylı/ima yoluyla tanımlama yöntemlerinin sıklığı düşük kalmıştır.

3.3. Köken Bilgileri

Sözlük birimlerinin kökenlerine dair bilgiler kullanıcıların merak ettikleri önemli konulardan biridir. Svensén (2009: 334); sözlük kullanıcılarının büyük bir kısmının köken bilgisine büyük ilgi duyduğunu belirttikten sonra kullanıcıların "Bu sözcük yerli mi, ödünçleme mi yoksa yabancı bir sözcük mü?", "Sözcük yerli değilse, hangi dilden geldi ve hangi yolla dile girdi?", "Sözcük ilk kez ne zaman ve nerede kullanıldı?", "Sözcüğün özgün biçimi nasıldı ve sözcük şimdiki biçimine nasıl ulaştı?", "Sözcüğün özgün anlamı neydi, sözcük bugünkü anlamını nasıl kazandı ve sözcüğün birkaç anlamı varsa, bu anlamlar arasındaki bağlantı nedir?", "(İki dilli sözlüklerde) amaç dil ile diğer dil arasında ne tür bir ilgi var?", "Sözcük ve sözlüğün tarihî gelişiminde ilginç dil dışı gerçekler var mı?" gibi sorulara cevap aradığını belirtir. Aslan'a (2017: 59) göre sözlükler sundukları malzemeye ve sunum biçimine göre farklılık gösterdikleri için köken bilgisinin sunumu da sözlükten sözlüğe farklılık gösterecektir. Genel sözlükler bir dilin tüm kullanıcılarına yönelik hazırlanmış olduklarından ayrıntılı teknik bilgilere yer verme gereği duymazlar, sözlük biriminin yerli mi yabancı mı olduğunu, yabancıysa kaynak dili ve kaynak dildeki özgün biçimini aktarmayı yeterli görürler.

GTS ve KUB'da bulunan 219 tiyatro teriminin köken bilgisine yer verilmiştir. Sözlükler köken bilgisi işaretlemesi yaparken farklı tutumlar sergilemişlerdir. Örneğin GTS'de sözlük birimlerinin hangi dilden Türkiye Türkçesine geçtiği gösterilmiş ve kaynak dildeki özgün biçime yer verilmişken KUB'da bu bilgilerin yanı sıra kimi sözlük biriminin kaynak dile hangi dilden geçtiği de sunulmuştur. *Aksiyon*, *dekor*, *fars*, *komedi*, *matine*, *piyes*, *replik*, *seanstirat*, *versiyon* gibi sözlük birimlerinin Fransızcaya Latinceden geçtiği bilgisinin aktarılması bu duruma örnek verilebilir.

Köken bilgisi gösterilen 219 sözlük biriminden 138'inde aynı dil işaretlenmiştir. Bunlardan 88'i Fransızca, 21'i Arapça, 12'si İtalyanca, 6'sı Farsça, 2'si Arapça + Farsça, 1'i İngilizcedir. Geriye kalan 8 sözlük biriminde ise sözlükler tiyatro terimlerinin farklı dillerden geldiğini belirtmiştir. *Drama* için GTS Latince, KUB İngilizce-Almanca; *dramaturg* için GTS Almanca, KUB Fransızca; *efekt* için GTS Fransızca, KUB İngilizce; *komedya* için GTS Latince, KUB İtalyanca; *kukla* için GTS Rumca, KUB Yunanca; *lobi* için GTS Fransızca, KUB İngilizce; *matiz*

için GTS Rumca, KUB Çingenece; *tragedya* için ise GTS Latince, KUB Eski Yunanca bilgisi verilmiştir.

Sözlüklerden birinde tiyatroyla ilgili tanımı bulunan ama diğerinde bulunmayan, dolayısıyla burada köken bilgisi verilmesi açısından kapsam dışında tutulan 35 sözlük birimi bulunmaktadır. Bunlardan KUB'da yer alan *dublör*, *gala*, *galeri*, *gong*, *lirik*, *mesaj*, *plato* sözlük birimlerinin Fransızcadan; *acem*, *meydan*, *tasvir* sözlük birimlerinin Arapçadan; *koro* sözlük biriminin İtalyancadan; *arnavut* sözlük biriminin Yunancadan, *pastav* sözlük biriminin Slavcadan; *hırbo* sözlük biriminin Kürtçeden; *spot* sözlük biriminin ise İngilizceden geçtiği bilgisi bulunmaktadır. Ayrıca *koltuk* ve *yer* sözlük birimlerinin kökeniyle ilgili Eski Türkçeyle ilişki kurularak bilgi verilmişken *palanga* için "Kökü bulunamamıştır.", *şakşak* için de "ses takilidi kelime" notu düşülmüştür. Bunlardan GTS'de yer alan *diksiyon*, *kostüm*, *mim*, *performans* sözlük birimlerinin Fransızcadan; *dolap*, *habbe*, *tiryaki* sözlük birimlerinin Arapçadan; *star* sözlük biriminin İngilizceden; *şalter* sözlük biriminin ise Almancadan geçtiği bilgisi verilmiştir.

KUB'da yer almayan ama GTS'de hem tanımı hem de köken bilgisi hakkında bilgi bulunan tiyatro terimi sayısı 11'dir. Bunlardan *başaktör* için "Türkçe *baş* + Fransızca *acteur*", *başaktris* için "Türkçe *baş* + Fransızca *actrice*", *başkarakter* için "Türkçe *baş* + Fransızca *caractère*" *başrejisör* için "Türkçe *baş* + Fransızca *régisseur*", *hayalhane* için "Arapça ḫayāl + Farsça ḫāne" bilgisi verilmiştir. Ayrıca *grotesk, kondüit, suflöz* ve *trap* sözlük birimlerinin Fransızcadan; *gag* sözlük biriminin ise İngilizceden Türkçeye geçtiği belirtilmiştir.

GTS'de yer almayan ama KUB'da tanımı ve kökeni hakkında bilgi bulunan tiyatro terimi sayısı 29'dur. Bunlardan *cud*, *şebbaz*, *temâşâgâh*, *temâşâger*, *temâşâhâne*, *temâşâkâr*, *temâşâ-nüvis*, *temâşâ-perver* için Farsça; *dramatizasyon*, *efektör*, *straponten*, *teatral*, *trak* için Fransızca; *lu'bet*, *lu'biyat*, *mudhikat*, *mümessel* için Arapça; *facia-nüvis*, *hâile-nüvis*, *lu'bet-baz*, *mudhike-nüvis*, *sandıkkâr – sandukkâr*, *sûret-baz* için "Arapça + Farsça"; *gaco* için Çingenece; *katarsis* için Eski Yunanca; *komikişehir* için "Fransızca + Arapça"; *curcunabaz* için "ses taklidi kelime + Farsça"; *pandili* için ise "Kökü bulunamamıştır." bilgisi verilmiştir.

Elde edilen verilerden hareketle sözlüklerdeki köken bilgisi sunumunda, %41,79 oranıyla ortalama bir sıklığın bulunduğu sonucuna varılmıştır. Her iki sözlüğün ortak bir şekilde köken bilgisi verisini aktarmasındaki %63,01'lik sıklık değeri dikkat çekicidir. Buna ek olarak KUB'da köken bilgisi hakkında bilgi verilen toplam sözlük birimi sayısı 194, sıklık oranı %37 iken GTS'de bu sayı ve oranın sırasıyla 169 ve %32,25 olması; tiyatroyla ilgili bir kavramın köken bilgisini araştıran bir kullanıcının KUB'da amacına ulaşma olasılığının bir miktar yüksek olduğuna işaret etmektedir.

KUB'un köken bilgisiyle ilgili bilgi verirken sadece köken dil değil ilgili başka bilgilere yer vermesi dikkat çekmektedir. Öyle ki yukarıda söz edildiği gibi araştırılan kavramın Türkiye Türkçesine geçtiği dilin yanı sıra o dile nereden

geldiğinin bildirilmesi; "kısaltılmış biçim", "göçüşme", "harf-i târif", "ses taklidi kelime" gibi dil bilgisel açıklamalara girişilmesi, Eski Türkçeyle ilişkisinin aktarılması, *Karagöz* sözlük biriminde görülen "oyunun başkahramanı olan Karagöz'ün adından" bilgisinin verilmesi gibi ayrıntıların aktarılması KUB'un köken bilgisi açısından daha donanımlı bir sözlük olduğunu ortaya koymaktadır.

Sözlüklerde geçen tiyatro terimlerinin köken dillerinin dağılımına genel olarak bakıldığındaysa KUB'da ve GTS'de 102'şer sözlük biriminin Fransızcadan; KUB'da 28, GTS'de 26 sözlük biriminin Arapçadan; KUB'da 14, GTS'de 12 sözlük biriminin İtalyancadan; KUB'da 14, GTS'de 6 sözlük biriminin Farsçadan Türkiye Türkçesine geçtiği bilgisinin verildiği görülmektedir. Bu iki genel sözlük örnekleminden hareketle Türkiye Türkçesine diğer dillerden geçen tiyatro terimlerinin sıklıkla Batı dillerinden alındığı anlaşılmaktadır. Yoğun olarak Fransızca etkisinin yanı sıra kısmen İtalyancadan geçiş durumu, Türkiye'deki tiyatro sanatının Batı etkisindeki gelişimine somut bir örnektir.

3.4. Alan Bilgileri

Sözlük birimleri tanımlanırken "alan bilgisi" etiketi verilmesi, ilgili kavramın hangi özel uzmanlık alanına girdiğini gösteren önemli bir uygulamadır. Alanlara özgü kelimelerin alan etiketleri yoluyla içerik bilgisinin verilmesi sözlük okuruna yol gösterici olabilmektedir (Kahraman 2025: 31). Ayrıca sözlüklerdeki alan bilgileri sözlük birimlerinin temel konu alanları -bu çalışma ekseninde tiyatro- dışında hangi alanlarla yakın ilişki içinde oldukları hakkında fikir sahibi olunmasını sağlar.

GTS ve KUB'da sözlük biriminin hangi alana ait olduğu bilgisinin verildiği 185 tiyatro terimi bulunmaktadır. Bu veri, her iki sözlükte geçen 524 tiyatro terimi içerisinde %35,30'luk sıklık oranına işaret etmektedir.

Bazı sözlük birimlerinin birden fazla tanımında alan bilgisine yer verilmesi nedeniyle her iki sözlükte toplam 211 kez alan bilgisinin işaretlendiği görülmüştür. Bu yüzden alan bilgisi bulgularına tanım/çapraz gönderim sayıları üzerinden yaklaşmak doğru olacaktır. GTS'deki "►" işaretli ve KUB'daki "bk." kısaltmasıyla yapılan çapraz gönderimlerde de alan bilgisine yer verildiği için değerlendirme toplam tanım/çapraz gönderim sayısı olan 877 üzerinden yapılmış, sözlüklerin alan bilgisine yer verme sıklığının %24,08 olduğu görülmüştür. Sözlüklerdeki alan bilgisi verilerinin dağılımı şu şekildedir:

Tablo 2. Sözlüklerde Alan Bilgisi Dağılımı

Alan Bilgisi	**GTS**	**KUB**	**Top.**
tiyatro	111	11	122
sinema, tiyatro^{GTS} / tiyatro ve sinema^{KUB}	30	1	31
edebiyat	13	14	27
sinema, televizyon	14	0	14
müzik^{GTS} / musiki^{KUB}	4	1	5
müzik, tiyatro^{GTS} / musiki ve tiyatro^{KUB}	2	2	4
sinema	1	1	2
spor	0	2	2
mimarlık	1	0	1

ortaoyunu	0	1	1
sanat	0	1	1
tiyatro ve tv	0	1	1
TOPLAM	176	35	211

Tablo 2'de görüldüğü üzere GTS'nin alan bilgisi verisi bulundurma sıklığı KUB'dan daha fazladır. GTS'de 176 yerde alan bilgisi içeriği bulunmaktayken KUB'da bu sayı 35'tir. Buna karşın KUB'daki alan bilgisi GTS'ye göre daha çeşitlidir. GTS'de "tiyatro"; "sinema, tiyatro"; "edebiyat"; "sinema, televizyon"; "müzik"; "müzik, tiyatro"; "sinema" şeklinde 7, KUB'da ise "tiyatro"; "tiyatro ve sinema"; "edebiyat"; "musiki"; "musiki ve tiyatro"; "ortaoyunu"; "sanat"; "sinema"; "spor"; "tiyatro ve tv" şeklinde 10 farklı alanla ilgili tanım bulunmaktadır.

GTS'de en çok yer verilen alan 111 ile "tiyatro"dur. Bu alanı 30 ile "sinema, tiyatro"; 13 ile "edebiyat"; 14 ile "sinema, televizyon"; 4 ile "müzik"; 2 ile "müzik, tiyatro"; 1 ile "mimarlık" ve 1 ile "sinema" alanı izlemektedir. KUB'da ise en çok yer verilen alan 14 ile "edebiyat"tır. Bunu 11 ile "tiyatro"; 2'şer tanımla "musiki ve tiyatro" ile "spor"; 1'er tanımla "tiyatro ve sinema," "musiki", "ortaoyunu", "sanat", "sinema", "tiyatro ve tv" takip etmektedir. Bu sonuçlar, incelenen sözlüklerdeki tiyatro terimlerinin edebiyat, sinema, müzik ve televizyon alanlarıyla yakın ilişkisini göstermektedir.

Sözlük birimlerinin alan bilgisi verisinde sözlükler arasında örtüşme ya da farklılaşma gösterip göstermediklerine göz atıldığında *aksiyon*, *facia*, *mudhike* sözlük birimlerinin KUB'da "edebiyat", GTS'de "tiyatro" alanıyla işaretlenerek farklı tercihler gözetildiği anlaşılmaktadır. *Düğüm*, *haile*, *kişi*, *serim* sözlük birimlerinin her iki sözlükte de "edebiyat" alanıyla; *kabare tiyatrosu*, *monolog*, *sufle*, *tablo* madde başlarının ise "tiyatro" alanıyla işaretlenerek örtüşme gösterdiği görülmektedir.

3.5. Örnek Gösterimleri

Hartmann ve James'e göre (1998: 53) "örnek", bir başvuru eserinde belirli bir biçimi ya da anlamı daha geniş bir bağlamda açıklamak için kullanılan bir sözcük ya da ifadedir. Örnekler, nesnel kanıtlara (belirli bir kaynak eser ya da derlemden alıntılara) dayalı olabileceği gibi sözlük yazarı tarafından da oluşturulabilir. Örneklerin niteliğinin sözlüğün türüne ve kullanıcılarının gereksinim ve beklentilerine göre değişeceğini belirten Atkins ve Rundell (2008: 458-461), örneklerin nasıl olması gerektiğiyle ilgili üç ölçüt belirlemiştir: doğallık ve tipiklik, bilgi vericilik, anlaşılırlık. Gökter Gençer ise (2022: 76) örneklerin, sözlük birimlerinin yalnızca anlamlarını açıklayan veya tanımları çeşitli yönlerden tamamlayan bir bilgi türü değil aynı zamanda eş dizimlilik, istem vb. söz dizimsel özelliklerini, kullanımla ilgili sınırlılıklarını ve pragmatik özelliklerini göstermenin de önemli bir aracı olduğunun altını çizmiştir.

GTS'deki toplam 489 tanım ve çapraz gönderimin 190'ında, KUB'daki 377 tanım ve çapraz gönderimin ise 183'ünde örnek gösterimine başvurulduğu görülmüştür. GTS'de örneklere ver verme oranı %38,93; KUB'da %48,54'tür. Dolayısıyla

KUB'da örnek gösterme sıklığının daha yüksek olduğu anlaşılmakla birlikte her iki sözlükte de oran düşük ve yetersiz kalmıştır. Örneğin, her iki sözlükte de ayrıntılı bir şekilde tanımlanmakla birlikte kullanımı yaygın olmayan *balama* sözlük biriminde örneğe yer verilmesi, sözcüğün daha iyi anlaşılmasının yanı sıra dil bilgisel olarak doğru kullanılması için de yararlı olurdu.

Tiyatroyla ilgili birden fazla tanımı bulunan sözlük birimlerin tanımlarının bazılarında örneğe yer verilmiş, bazılarında ise verilmemiştir. Örneğin GTS'deki *amfiteatr* sözlük biriminin iki tanımı bulunmaktadır ve bunların ikisi de tiyatroyla ilişkilidir. Bununla birlikte ilk tanımda örnek varken ikincisinde yoktur. Yine aynı şekilde KUB'daki *monolog* sözlük biriminin iki tanımından ilkinde örnek vardır.

GTS'deki örneklerin cümle düzeyinde verildiği, KUB'daki örneklerde ise cümlelerin yanı sıra sözcük öbeklerinin de kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca GTS'de çoğunlukla tek bir örnek gösterimiyle yetinilmişken, KUB'un tanımlarında birden fazla örnek ifadeye başvurulduğu tespit edilmiştir. Örneğin *sahne* sözlük biriminin KUB'daki "(İsim tamlamasının ikinci öğesi olarak) Sinema veya tiyatro eserlerinde, hikâye ve romanlarda anlatım yoluyle canlandırılan belli bir olay" tanımı için "Aşk sahnesi.", "İhânet sahnesi.", "İntihar sahnesi.", "Filmin harp sahneleri çok zengin." şeklinde hem sözcük öbeği hem de cümle düzeyinde örnek gösterimine başvurulmuştur.

GTS'de eş veya yakın anlamlı sözlerden yaygın olmayan sözlerin yaygın kullanılan söze ve Türkçe karşılığı bulunan yabancı kökenli sözlerin karşılığı olan maddeye yaptıkları çapraz gönderimlerinde örnek gösterimlerine yer verilmesi dikkat çekicidir. Bu noktada Atkins ve Rundell'ın (2008: 458-461) bilgilendiricilik ve anlaşılırlık ölçütlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Çünkü yaygın olarak kullanılmayan ya da Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunan yabancı kökenli sözcüğün tanımının anlaşılırlığının diğer sözlük birimlere göre daha düşük olması olasıdır ve ilgili sözlük birimi hakkında bilgilendirmenin sağlamlaşması için örnek gösterimine daha çok gereksinim vardır.

Sözlüklerdeki kimi tanımlarda açıkça tiyatro sanatıyla ilişki kurulmasa bile örneklerde tiyatroyla ilişkili bağlamlarla verildiği tespit edilmiştir. Örneğin, *adapte* sözlük birimi GTS'de "Uyarlanmış.", KUB'da "Belirli şartlara uydurulmuş, adaptasyon yoluyle elde edilmiş." şeklinde tiyatroyla doğrudan bağlantı kurulmadan tanımlanmakla birlikte GTS'deki "Ahmet Vefik Paşa'nın Zor Nikâh'ı Molière'den adaptedir." ve KUB'daki "Şehir tiyatrosu bu mevsimi adapte bir eserle açıyor." örnek cümleleri *adapte* sözlük biriminin tiyatroyla sıkı ilişkisini yansıtmaktadır.

GTS ve KUB'da verilen örneklerde tanık yazarların Metin And, Haldun Taner, Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa gibi Türk tiyatrosu ve edebiyatının tanınmış isimlerinden seçildiği ya da örnek ifade içeriklerinin tiyatro sanatıyla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durum, ilgili sözlük birimlerin daha iyi anlaşılması ve bilgilendirme sürecinin tam işleyebilmesi için kapsamın (örnekler derleminin) doğru seçildiği anlamına gelmektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

GTS ve KUB "tanım sayıları" açısından değerlendirildiğinde; tespit edilen sözlük birimlerinin genellikle her iki sözlükte de birer kez tanımlandığı görülmekte, tanım sayılarının da birbirine yakın olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu veriler, sözlüklerin tiyatro terimlerini benzer bir ayrıntı düzeyinde işlediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sözlüklerin birinde yer alıp diğerinde bulunmayan ya da birinde tiyatroyla ilişkilendirildiği hâlde diğerinde ilişkilendirilmeyen sözlük birimlerinin sayısının da azımsanmayacak ölçüde olması, sözlüklerin dildeki tiyatro söz varlığını yansıtmada kapsam ve tutarlılık açısından sorunları olduğunu göstermektedir.

Sözlükler genellikle geleneksel yaklaşıma koşut olarak içlemsel (analitik) tanımlama yöntemine başvurmaktadır. Bu durum, sözlüklerin köklü sözlükçülük geleneklerini genel sözlük bilimsel ilkelere uygun bir çizgide sürdürme eğiliminde olduklarını göstermektedir. İçlemsel tanımlama ve eş anlamlılarla tanımlama yönteminin birlikte kullanımı, içlemsel tanımlamanın ayırt edici işlevi ile eş anlamlılarla tanımlamanın basitliği ve kısalığının birbirini tamamlayarak tanımları zenginleştirmektedir. Sözlük biliminde tartışmalı bir tanımlama yöntemi olan tek başına eş anlamlılarla tanımlama yönteminin ise GTS ve KUB'da sınırlı düzeyde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunun yerine özellikle GTS'nin tanımlamaya yardımcı bir yöntem olarak çapraz gönderime başvurduğu görülmekte, gerek eş anlamlılarla tanımlama gerekse çapraz gönderim kullanımı sözlüklerin tanımlama yöntemleri açısından çeşitlilik içerdiğine işaret etmektedir.

Sözlüklerin "köken bilgisi" verme durumu ortalamanın biraz altında bir sıklık değerine işaret etmektedir. Bulgular, her iki sözlüğün köken bilgisi verme konusunda benzer bir genel eğilim taşısa da içerik derinliği, kapsam ve açıklama çeşitliliği açısından belirgin farklılıklar barındırdıklarını göstermektedir. Tiyatro terimlerinin çoğunda köken bilgisi verilmemiş olması, her iki sözlüğün köken açıklamalarını sınırlı tuttuğunu göstermektedir. Ortak köken bilgisi sunma değeri ise belirli bir tutarlılığın korunduğunu ortaya koymaktadır.

KUB, köken bilgisi verme sıklığı ve açıklama çeşitliliği bakımından daha kapsamlı ve ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Köken dilin yanı sıra köken bilgisel aktarım düzeni, kavramın Türkçeye giriş yolu, tarihsel arka plan gibi unsurların KUB'da daha sık işlenmesi, sözlüğün köken bilgisel duyarlılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. GTS ise genel sözlüklerde tipik olarak görülen biçimde, yalnızca kaynak dili ve özgün biçimi vermekle yetinmiştir.

Köken dil dağılımları incelendiğinde her iki sözlükte de Fransızcanın açık ara baskın kaynak dil olduğu görülmektedir. Bunu Arapça, İtalyanca ve Farsça takip etmektedir. Bu dağılım, Türkiye Türkçesinde tiyatro terminolojisinin özellikle Tanzimat'tan itibaren Batı tiyatrosuyla gelişen ilişkiler doğrultusunda Batı dilleri, özellikle de Fransızca yoluyla yoğun biçimde şekillendiğini göstermektedir. İtalyancadan geçen terimlerin varlığı ise operadan sahne tekniklerine uzanan Avrupa tiyatro geleneklerinin Türk tiyatrosundaki etkisini yansıtmaktadır. Arapça

ve Farsça kökenli terimler ise daha çok geleneksel Türk tiyatrosu ve Osmanlı kültür çevresiyle ilişkili terimlerden oluşmaktadır.

Sözlüklerin köken bilgisi sunumu kapsam, tutarlılık ve açıklama çeşitliliği bakımından belirgin farklılıklar taşımakla birlikte, tiyatro terminolojisinin köken dağılımı bakımından büyük ölçüde benzer bir tablo çizmiştir. Bununla birlikte bulgular, köken bilgisine ilgi duyan kullanıcılar açısından KUB'un daha işlevsel bir başvuru kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. Yine de köken bilgisi sunumunun köken bilimi (etimoloji) adı altında ayrı bir disiplinin temel konusu olduğunu, yetkin ve doğru bilgiye erişmek için köken bilgisi sözlüklerine başvurmak gerektiğinin altı çizilmelidir.

GTS ve KUB'daki tiyatro terimleri "alan bilgisi" etiketleri üzerinden değerlendirildiğinde; sıklık değerlerinden ziyade ilişkilendirildikleri uzmanlık alanları öne çıkmaktadır. Sözlüklerde geçen tiyatroyla ilgili sözlük birimlerinin hangi uzmanlık alanlarıyla ilişkilendirildiğini ortaya koyan bulgular, alan bilgisinin sözlüklerde bütüncül bir biçimde işaretlenmediğini ancak kavramlar arası ilişkileri görünür kılma bakımından önemli bir işlev üstlendiğini göstermektedir.

Bulgular, GTS'nin alan bilgisi verme sıklığının KUB'a göre belirgin biçimde yüksek olduğunu ortaya koyarken; KUB'un ise daha çeşitli alanlara yer veren geniş bir sınıflandırma yelpazesine sahip olduğunu göstermektedir. GTS'de alan bilgisi büyük ölçüde "tiyatro" başlığı altında yoğunlaşırken, KUB'da "edebiyat", "musiki", "spor" gibi farklı disiplinlerle ilişkilendirilmiş tanımların bulunması dikkat çekicidir. Ayrıca alan bilgisi dağılımı, tiyatro terimlerinin yalnızca tiyatro sanatı içinde değil; edebiyat, sinema, televizyon ve müzik gibi komşu sanat alanlarıyla da güçlü ilişkiler taşıdığını göstermektedir. Sözlüklerde ortak işaretlemeler olduğu gibi, bazı terimlerin farklı uzmanlık alanlarıyla ilişkilendirilmesi, iki sözlüğün sözlük birimlerini sınıflandırma yaklaşımlarında farklılıkları olduğunu ortaya koymakta, alan bilgisinin sözlükten sözlüğe değişebildiğini göstermektedir.

Sözlüklere "örnek gösterimleri" açısından yaklaşıldığında her iki sözlükte de örnek kullanımının sınırlı düzeyde kaldığı anlaşılmaktadır. KUB'un GTS'ye göre daha yüksek bir orana sahip olması ve bazı sözlük birimlerinde birden fazla örnek sunması fark yaratsa da, sözlüklerdeki örneklerin genel sıklığı düşüktür. Özellikle kullanım sıklığı az olan veya bağlam içinde anlaşılması güç olan sözlük birimlerinde örneğe yer verilmemesi, sözlük kullanıcılarının anlam ve kullanım bilgisini tam olarak edinememe riskini barındırmaktadır.

İnceleme, iki sözlükte birden fazla tanıma sahip bazı sözlük birimlerinde örnek kullanımının tutarlı olmadığını göstermiştir. Aynı sözlük biriminin tanımlarının bazılarında örnek verilmesi, bazılarında verilmemesi sözlük içi bütünlüğü zayıflatmakta ve kullanıcı açısından öngörülebilirliği azaltmaktadır. Öte yandan GTS'nin çapraz gönderimlerde örnek sunması, yaygın kullanılmayan ya da Türkçe karşılığı bulunan yabancı kökenli sözlük birimlerinde bilgi vericilik ve anlaşılırlık ölçütleriyle uyumlu bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu durum, çapraz

gönderimlerin yalnızca yönlendirici değil, aynı zamanda anlamı pekiştirici bir işlev üstlendiğini göstermektedir.

Bazı tanımlarda tiyatroya açıkça gönderme yapılmadığı hâlde, örnek gösterimlerinde tiyatroyla bağlantılı bağlamların kullanılması dikkat çekicidir. Bu seçim, sözlüklerin örnekleri bağlama yerleştirme konusunda bilinçli bir yaklaşım sergilediğini; kullanıcının sözlük birimini doğru disiplin içi çerçevede konumlandırabilmesi için örneğin tamamlayıcı rolünden faydalanabileceğini göstermektedir. Ayrıca örneklerin tiyatro ve edebiyat alanlarında tanınmış isimlerden seçilmesi, örnek derleminin bağlam uygunluğu açısından isabetli olduğunu ortaya koymaktadır.

Eldeki çalışma; GTS ve KUB'un tiyatro söz varlığını yansıtmada önemli ortaklıklar paylaştığını ancak kapsam, tutarlılık ve anlama dayalı sözlük bilimsel ögeler bakımından belirgin farklılıklar taşıdığını göstermiştir. Bulgular; GTS'nin tiyatro terimlerine daha geniş yer verdiğini, KUB'un ise köken bilgisi ve alan çeşitliliğinde daha zengin bir içerik sunduğunu ortaya koyarken; her iki sözlüğün de tanım yapılarında benzer sözlüksel eğilimler gösterdiğini ve tiyatro terminolojisinin kültürel ve tarihsel yönlerini farklı biçimlerde görünür kıldığını göstermektedir.

Alan yazınında Türkçe sözlüklerin karşılaştırılmasına yönelik çalışmalar bulunsa da, genel sözlüklerin belirli bir sanat dalı (tiyatro) özelinde ve elektronik sürümleri üzerinden değerlendirilmesi oldukça sınırlıdır. Sözlük bilimsel analiz yöntemlerinden anlama dayalı parçacıl yapı bölümlemesini spesifik bir terminolojiye uygulayarak Türk sözlük bilimi alan yazınına yöntem bilimsel bir derinlik kazandırmayı amaçlayan bu çalışma; tiyatro terimlerinin genel sözlüklerdeki yer alma sıklığının ve işleniş biçimlerinin tespit edilmesi, sanatın genel dil içindeki ağırlığını sayısal verilerle ortaya koyarak dil-kültür-sanat ilişkisine dair somut bir bakış açısı sunmaktadır.

Bu makale, sadece sözlük bilimi değil, aynı zamanda tiyatro araştırmalarına da disiplinler arası bir değerlendirme düzlemi sunmaktadır. Tiyatro sanatına ait kavramların analiz edilmesi, sanatın toplumsal algısı ve dilsel temsiliyetine dair çıkarımlar yapılmasını sağlamaktadır. Varılan sonuçlar, ileride müzik, resim gibi diğer sanat dalları ya da tıp, hukuk gibi özel alanlar üzerine yapılacak benzer karşılaştırmalı çalışmalar için bütünlüklü bir model ve karşılaştırma zemini oluşturmaktadır.

Kaynakça

ARIKAN, Rauf (2013). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel.

ASLAN, Ezgi (2017). "Sözlükbilimsel İnceleme Yöntemi: Eser-i Şevket Örneği". *Turkısh Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/30: 35-70.

ATKINS, B. T. Sue; RUNDELL, Michael (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. New York: Oxford.

BEKTAŞ, Müjgan; BASKIN, Sami (2022). "Türkçenin Genel Sözlüklerinin Parçacıl Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/2: 628-649.

BOZ, Erdoğan (2009). "Sözlükbirimlerin Tanımlanmasına Anlambilimsel Bir Bakış". *Turkısh Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/4: 172-183.

BOZKURT, Ferdi (2016). *Genel Sözlükler İçin Sözlük Birim Seçimi Ölçütleri*. Doktora Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

BÖLER, Tuncay (2006). "Türkçe Sözlük (TDK) ile Örnekleriyle Türkçe Sözlük'ü (MEB) Karşılaştırma Denemesi". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1: 101-118.

ÇALIŞLAR, Aziz (2004). *Tiyatro Kavramları Sözlüğü*. İstanbul: Mitos-Boyut.

ÇELİK, Meralnur (2020). "Türkçe Sözlük'te Yer Alan Tiyatro Terimleri Üzerine". *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5/4: 26-49.

e-GTS = Türk Dil Kurumu (2025). *Güncel Türkçe Sözlük*. https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 19.05.2025)

e-İlker 2017 = İLKER, Ayşe (2017). "Kubbealtı Misalli Büyük Türkçe Sözlük ile TDK'nin Türkçe Sözlük'ünde, Yirmi Kelimenin Tanım Karşılaştırması". *Elginkan Vakfı 3. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı "Geçmişten Geleceğe Türk Sözlükçülüğü"*.

https://www.academia.edu/37078720/T%C3%BCrk%C3%A7e_S%C3%B6zl%C3%BCk_ile_Misalli_T%C3%BCrk%C3%A7e_S%C3%B6zl%C3%BCkte_Yirmi_Kelimenin_Tan%C4%B1m_Kar%C5%9F%C4%B1lat%C4%B1rmas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 16.06.2025).

e-KUB = Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı (2025). *Kubbealtı Lugati*. https://lugatim.com/ (Erişim Tarihi: 19.05.2025)

GİRİŞEN, Nilay (2020). "Terminolojide Tanım ve Tanım Çözümleme Ölçütleri". *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi*, 1: 53-73.

GÖKTER GENÇER, Bilge; YAVUZARSLAN, Paşa (2020). "Genel Sözlüklerde Tanım ve Tanımlama Yöntemleri". Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 17/3: 392-411.

GÖKTER GENÇER, Bilge (2022). "Genel Sözlüklerde Örneklendirme". *Türk Diline Artzamanlı ve Eşzamanlı Bakışlar* (Edt. Erkan Hirik, Neslihan Çelik, Seçil Hirik). Çanakkale: Paradigma Akademi, 61-80.

HARTMANN, Reinhard Rudolf Karl; JAMES, Gregory (1998). *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.

KAHRAMAN, Mehmet (2025). "Sözlüklerde Alan Etiketlerinin İşlevleri Üzerine Bir İnceleme: 'Kazak Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi' Örneği". *Palimpsest*, 10/19: 25-35.

KARA, Serdal (2019) "Türkçe Sözlük ile Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ün Karşılaştırmalı Kısa Bir Değerlendirmesi". *Şarkiyat*, 11/2: 789-804.

KARASAR, Niyazi (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.

NUTKU, Özdemir (1983). *Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu

SARIKAYA, Bekir (2021). "Türk Lügatini Farklı Sözlük Türleri ile Karşılaştırma ve Düzenleme Denemesi". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 24: 403-430.

SVENSÉN, Bo (2009). *A Handbook of Lexicography (The Theory and Practice of Dictionary-Making)*. New York: Cambridge University.

TANER, Haldun; AND, Metin; NUTKU, Özdemir (1966). *Tiyatro Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi.

YILMAZ, Engin (2014). *Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Pegem Akademi.